

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВАСИЛЬЄВ АНДРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 338.246:339.5-049.5

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Кіровоград – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України (м. Миколаїв).

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Норд Ганна Леонідівна,
Чорноморський державний університет імені
Петра Могили Міністерства освіти і науки України,
директор Інституту післядипломної освіти.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Пашко Павло Володимирович,
Університет державної фіскальної служби України
(м. Ірпінь),
в. о. ректора;

кандидат економічних наук
Волощенко Вікторія Сергіївна,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана Міністерства освіти і
науки України,
доцент кафедри макроекономіки та державного
управління.

Захист відбудеться «22» квітня 2016 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 23.073.03 Кіровоградського національного технічного університету за адресою: 25030, м. Кіровоград, просп. Університетський, 8, зал засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Кіровоградського національного технічного університету за адресою: 25030, м. Кіровоград, просп. Університетський, 8.

Автореферат розіслано «22» березня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Магопець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування високого рівня окремих складових національної безпеки є стратегічним завданням держави, особливо в умовах глобальної інтеграції світової економіки. У країнах із трансформаційною економікою стабільний економічний розвиток потребує більш виваженого передбачення та обґрунтованого попередження негативних впливів. Виникає проблема підтримки необхідного рівня економічної безпеки та окремих її складових, зокрема зовнішньоторговельної безпеки. Водночас явища та процеси у сфері зовнішньоторговельної безпеки винятково динамічні, рішення щодо регулювання ухвалюються за умов одночасного впливу широкого кола внутрішніх та зовнішніх факторів, а на регуляторні рішення урядів значною мірою впливають кон'юнктурні політичні завдання, у яких не враховуються тривалі перспективи розвитку, що суттєво ускладнює реалізацію задекларованих системних пріоритетів, у тому числі таких, що пов'язані з євроінтеграцією, та стримує соціально-економічний розвиток країни.

Значний внесок у розробку різних аспектів економічної безпеки країни в контексті зовнішньої торгівлі зробили такі українські вчені-економісти: В. Г. Андрійчук, І. Ф. Бінько, О. Г. Білорус, З. С. Варналій, О. С. Власюк, В. С. Волощенко, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Г. Ю. Дарнопих, О. М. Левченко, А. І. Мокій, В. І. Мунтіян, П. В. Пашко, П. І. Пирожков, М. М. Разумей, А. І. Сухоруков, В. П. Титаренко. Дослідженню різних аспектів економічної безпеки присвячено роботи зарубіжних учених (Л. І. Абалкін, Д. Болдуїн, Б. Б'юзан, Ч. Вольф, Д. Голдфішер, Е. Колодзей, К. Краузе, М. Лаффер, А. МакГрю, М. Макінтайр, Х. Несадураї, К. Неу, К. Поланьї, Д. Родрик, Д. Сакс, Ф. Сото, А. Тікнер, Д. Ф'єрке, Н. Флігстейн, Я. Шольте та ін).

Узагальнюючи наукові досягнення теорій безпеки, можна стверджувати, що на сьогодні не існує єдиного концептуального бачення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни, відсутній методичний підхід, який дозволяє вимірювати її рівень, здійснювати міжнародні порівняння та моделювати можливі наслідки управлінських рішень. Зазначені аспекти зумовили актуальність дисертації, визначили її мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація безпосередньо пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт Чорноморського державного університету імені Петра Могили за такими темами: «Фактори економічного розвитку в трансформаційних економіках» (державний реєстраційний номер 0103U004007), у межах якої автором сформовано визначення поняття «зовнішньоторговельна безпека країни», обґрунтовано її складові та компоненти регулювання, розроблено науково-методичний підхід до оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни; «Фінансові, інституційні та організаційно-економічні механізми модернізації національної економіки» (державний реєстраційний номер 0113U001701), під час виконання якої визначено та обґрунтовано шляхи формування зовнішньоторговельної безпеки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-методичних засад державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та розробка науково-практичних рекомендацій щодо вибору політики державного регулювання.

Для досягнення визначеної мети в дисертації поставлено та вирішено такі завдання:

- поглибити соціально-економічну сутність поняття «зовнішньоторговельна безпека»;
- уточнити розуміння державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та визначити зміст його етапів;
- розробити науково-методичний підхід до оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни;
- систематизувати дієві інструменти державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни на основі порівняльного аналізу безпеки країн із подібними до України передумовами державного регулювання;
- обґрунтувати необхідність формування пріоритетних напрямів удосконалення складових зовнішньоторговельної безпеки України в розрізі безпеки ринкового середовища та безпеки учасників ринку;
- провести імітаційне моделювання зовнішньоторговельної безпеки країн та обґрунтувати методичний підхід щодо вибору типу політики державного регулювання;
- здійснити модельні експерименти з використанням граничних значень та фактичних даних щодо складових безпеки для країн із подібними до України передумовами, на основі яких установити закономірності формування зовнішньоторговельної безпеки;
- запропонувати пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки України.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні аспекти державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни в сучасних умовах.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи складають наукові положення сучасної економічної теорії та теорій безпеки, праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені проблемам економічної безпеки.

У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема логічний – під час дослідження еволюції поняття «зовнішньоторговельна безпека» (п. 1.1) та емпіричного дослідження впливу інструментів регулювання зовнішньоторговельної безпеки на інтегральні показники складових безпеки (п. 2.1–2.3); загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція) – під час визначення сутності зовнішньоторговельної безпеки, узагальнення її складових, передумов та інструментів державного регулювання (п. 1.1, 1.2); специфічних індикаторів – для оцінювання зовнішньоторговельної безпеки країни та вибору державної політики її регулювання; детермінованого (факторного) аналізу – для визначення методичних підходів до оцінювання

основних складових зовнішньоторговельної безпеки (п. 1.3); економічного аналізу – для оцінювання показників зовнішньоторговельної безпеки країн (п. 2.1–2.3); таблично-графічні – для наочного подання результатів роботи (п. 2.1–2.3); статистико-економічного, системно-структурного аналізу – для визначення закономірностей і тенденцій розвитку зовнішньоторговельної безпеки країни (п. 2.2, 2.3, 3.2, 3.3); логічного аналізу, формалізації, імітаційного моделювання зовнішньоторговельної безпеки – під час визначення критеріїв вибору типу політики з двох варіантів: стабілізації та нарощування безпеки (п. 3.1) та обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки в Україні (п. 3.2, 3.3).

Наукова новизна полягає в поглибленні теоретико-методичних засад державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та розробці рекомендацій щодо вибору політики стабілізації чи нарощування зовнішньоторговельної безпеки в Україні. Основні результати, що відображають наукову новизну роботи, полягають у такому:

вперше:

- запропоновано методичний підхід до вибору типу політики державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки, що базується на оцінюванні складових зовнішньоторговельної безпеки, побудований із використанням імітаційного моделювання зовнішньоторговельної безпеки країни, доведений до рівня програмного продукту, враховує нерівномірність розвитку складових безпеки та забезпечує можливість проведення міжнародних порівнянь;

удосконалено:

- визначення поняття «зовнішньоторговельна безпека», у якому, на відміну від інших поглядів, застосовано синтез теорій безпеки та економічних теорій і доведено, що на сучасному етапі розвитку суспільства зовнішньоторговельна безпека має розглядатись як стан соціально-економічної системи країни, який визначається низькою імовірністю погіршення параметрів складових безпеки ринкового середовища та учасників міжнародної торгівлі в умовах подвійної ролі держави як регулятора та об'єкта регулювання. На відміну від попередніх, таке визначення: відображає структуру зовнішньоторговельної безпеки; містить не перелік загроз, а параметри, погіршення яких призведе до небезпеки; враховує подвійну роль держави в процесі регулювання, що дозволяє на рівні визначення уточнити напрям впливу регулятора зовнішньоторговельної безпеки;

- трактування терміна «державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни» як упорядкованого за етапами процесу реалізації управлінських рішень, що розроблені на основі особливостей, передумов та інструментів державного регулювання вповноваженими державними інститутами з метою забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни. Визначено зміст його етапів шляхом введення нової систематизації, яка, на відміну від відомих, враховує: (1) специфічні особливості зовнішньоторговельної безпеки як об'єкта регулювання; (2) економічні, інституційні, ресурсно-технологічні та фінансові передумови регулювання зовнішньоторговельної безпеки; (3) уточнену класифікацію інструментів регулювання безпеки;

– науково-методичний підхід до оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни, який, на відміну від існуючих, базується на системі показників, сформованих на підставі вимог: відображення структури зовнішньоторговельної безпеки з метою державного регулювання, відсутності суб'єктивності, доступності, надійності та міжнародної порівнюваності вихідних даних для врахування стану та тенденцій розвитку сусідніх країн та країн із подібними передумовами в процесі державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки;

дістало подальшого розвитку:

– систематизація дієвих інструментів державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країн, яка, на відміну від існуючих, сформована на основі порівняльного аналізу зовнішньоторговельної безпеки країн із подібними до України передумовами державного регулювання, що забезпечує врахування складових безпеки ринкового середовища та безпеки учасників ринку, а також дозволяє формувати пропозиції щодо змісту політики державного регулювання, які відповідають сучасному реальному стану соціально-економічної системи країни;

– обґрунтування підходів щодо формування пріоритетних напрямів удосконалення таких елементів безпеки, як інституційна безпека, мінливість цін та стабільність економічних зв'язків, яке, на відміну від існуючих, засноване на аналізі тенденцій розвитку безпеки ринкового середовища та безпеки учасників ринку, а також дозволяє розробити пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки України;

– визначення закономірностей формування зовнішньоторговельної безпеки країни, які, на відміну від існуючих, отримані на основі модельних експериментів із використанням граничних значень та фактичних даних щодо складових безпеки для країн із подібними до України передумовами, а також визначення як висхідної спіралі від стабілізації до нарощування, за якої політика стабілізації спрямована на усунення випадających точок переважно короткостроковими заходами адміністративного втручання, а політика нарощування полягає в переході на новий рівень безпеки шляхом застосування економічних інструментів, що впливають на інтереси сторін регулювання;

– пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки України, що, порівняно з відомими, передбачають проведення політики стабілізації безпеки через підвищення рівня інституційної безпеки адміністративними інструментами з одночасним впливом на складові стабільності економічних зв'язків та мінливості цін економічними інструментами з метою створення підґрунтя для політики нарощування безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені науково-практичні рекомендації стосовно розвитку державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки може бути використано в розробці стратегій соціально-економічного розвитку держави в частині формування її економічної безпеки.

Результати оцінки зовнішньоторговельної безпеки та обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення державного регулювання в Україні використано в

практичній діяльності Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка № 1529/58-05-50/6-13 від 14.08.2013). Результати аналізу шляхів посилення зовнішньоторговельних зв'язків підприємств із подібними до України передумовами запроваджено в діяльність Регіональної торгово-промислової палати Миколаївської області (довідка № 675/05 від 08.07.2013).

Основні теоретичні, методичні та практичні результати дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Чорноморського державного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України під час викладання таких навчальних дисциплін: «Міжнародна економіка», «Нелегальні фінансові операції» (довідка № 03/-97 від 21.09.2012).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій подано авторський підхід до розв'язання важливого науково-прикладного завдання щодо державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки на основі двох видів політики, а саме: стабілізації та нарощування. Із наукових праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які належать особисто здобувачу.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти» (м. Київ, 30 травня 2006 р.), «Ольвійський форум: стратегії України в геополітичному просторі» (м. Ялта, 11–14 червня 2009 р., 05–09 червня 2013 р.; м. Миколаїв, 4–7 червня 2014 р.); науково-методичних конференціях «Могилянські читання» (м. Миколаїв, 18–24 жовтня 2010 р., 4–7 листопада 2014 р.).

Публікації. Основні положення й результати дисертаційного дослідження опубліковано в 14 наукових працях загальним обсягом 5,12 друк. арк. (із них 12 праць виконано одноосібно), у тому числі у фахових економічних виданнях України опубліковано 7 праць, 1 праця – у фаховому науковому виданні іншої держави, 4 праці – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, 2 статті – в інших наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 205 сторінок. Обсяг основного змісту роботи – 181 сторінка. Робота містить 19 таблиць та 16 рисунків, 12 додатків на 38 сторінках. Список використаних джерел, що налічує 248 найменувань, викладено на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

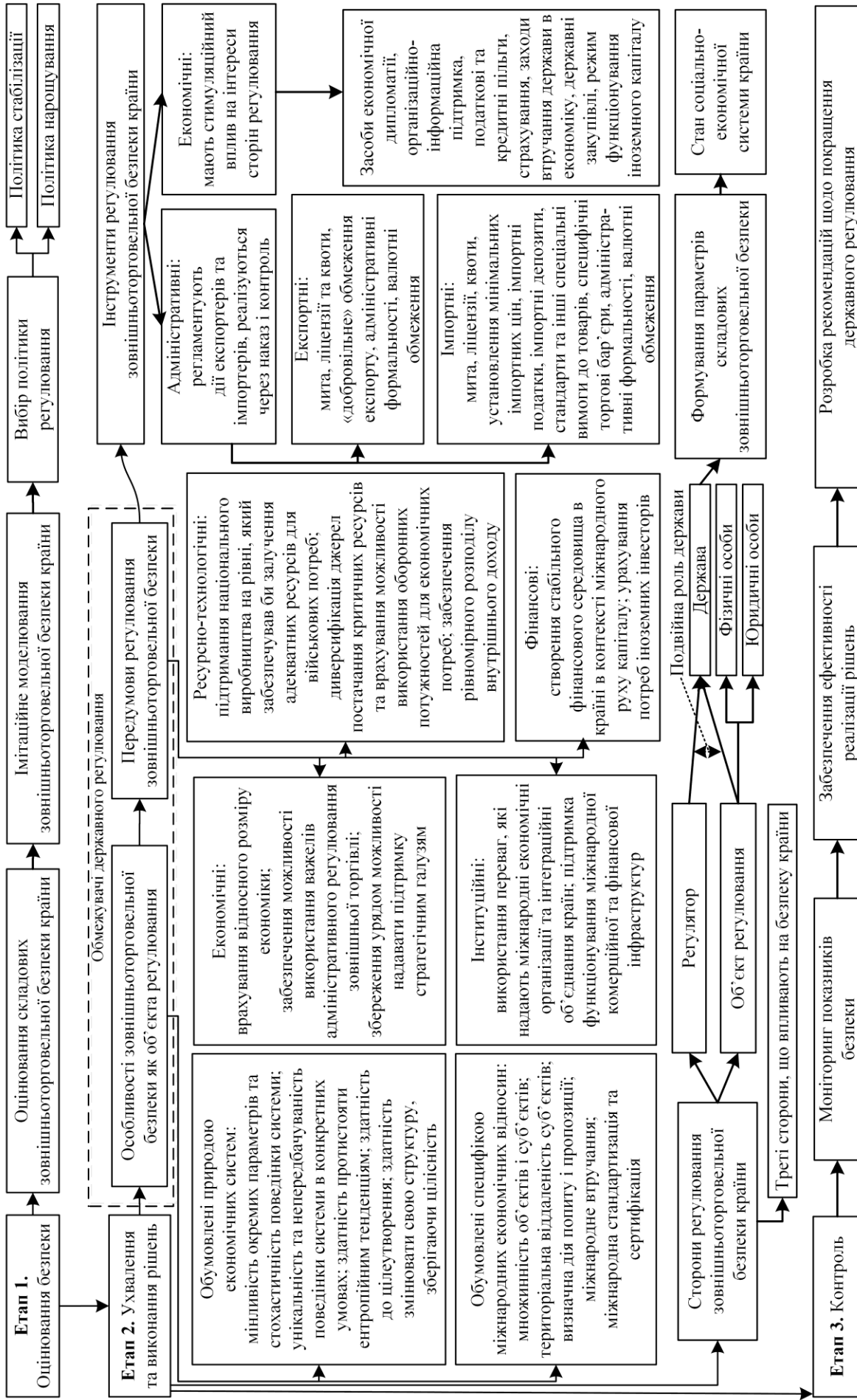
У першому розділі «Теоретичні основи державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни» проведено теоретичний аналіз еволюції наукових підходів щодо економічної та зовнішньоторговельної безпеки, уточнено зміст компонентів державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та вдосконалено методичний підхід до оцінювання її складових з метою регулювання.

Зовнішньоторговельна безпека як складова економічної безпеки країни є феноменом порівняно новим та малодослідженим. Шляхом аналізу наявних визначень, семантичного компонентного аналізу та функціонального аналізу, було вдосконалено інтерпретацію поняття «зовнішньоторговельна безпека». На основі синтезу теорій безпеки та економічних теорій запропоновано розглядати зовнішньоторговельну безпеку як стан соціально-економічної системи країни, який визначається низькою імовірністю погіршення параметрів складових безпеки ринкового середовища (інституційна безпека ринку, мінливість цін, достатність ресурсів) та безпеки учасників міжнародної торгівлі (стабільність економічних зв'язків та соціальна безпека громадян) в умовах подвійної ролі держави як регулятора й об'єкта регулювання.

Державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки визначено як впорядкований за етапами процес реалізації управлінських рішень, розроблених на основі особливостей, передумов та інструментів державного регулювання вповноваженими державними інститутами з метою забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни. Класичний підхід спирається на характеристики безпеки з чотирьох позицій: «безпека для кого», «від чого», «якими засобами», «безпека яких величин». Відповідь на питання «для кого» представлено на рис. 1 у вигляді об'єктів регулювання. Додатково враховано треті сторони, що впливають на безпеку країни, проте не є об'єктами регулювання. До таких належать: міжнародні урядові та неурядові організації, транснаціональні компанії та уряди інших країн. У контексті питання «від чого» небезпечними визнаються будь-які явища, які через сферу зовнішньої торгівлі негативно впливають на параметри складових безпеки. Декомпозиція питання «якими засобами» в розрізі етапів процесу управління допомогла розширити загальноприйняте розуміння від суто інструментів державного регулювання торгівлі до інструментів, а також особливостей та передумов регулювання безпеки, які виносяться як обмежувачі регулювання.

У процесі відповіді на питання «безпека яких величин» послідовно реалізовано етапи: аналіз наявних підходів, визначення критеріїв відбору показників, відбір та характеристика обраних показників, обґрунтування способів зведення окремих показників в інтегральний показник за кожною складовою зовнішньоторговельної безпеки, що стало основною для побудови методичного підходу оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни, який поєднує характеристики складових безпеки ринкового середовища та безпеки учасників міжнародної торгівлі, враховуючи особливості їх оцінювання.

У другому розділі **«Аналіз стану державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни»** проведено оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країн із подібними до України передумовами державного регулювання, виявлено закономірності формування безпеки в таких країнах. Також охарактеризовано стан складових та інструментів державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки для України.

*Рис. 1. Етапи державного регулювання зовнішньої торговельної безпеки країни**

* Джерело: Розроблено автором.

Зовнішньоторговельна безпека для сучасної України надзвичайно важлива. За даними Світового банку, у 2014 р. експорт України складав 49,2 % від ВВП, а імпорт – 53,2 %. Згідно з даними Мінекономіки, зниження експорту за перші сім місяців 2015 р. становило 34,8 % (\$11,6 млрд), а падіння імпорту склало 37,8 % (\$12,3 млрд). У 2015 р. в Україні поєдналися найгірші прояви зовнішньоторговельної небезпеки, серед яких: недосконале державне регулювання, суттєві зміни в географічній структурі зовнішньої торгівлі, спад на ключових для країни експортних ринках. За даними Світового банку, відсотковий рейтинг індикаторів державного регулювання всіх країн світу, що вимірюється від 0 до 100, для України показав суттєве зниження. Зокрема, порівняно з базовим 2009 р., політична стабільність знизилась з 34 до 6 (77 – у Польщі), якість державного регулювання впала до 29 (у Польщі – зростання до 82), а контроль корупції знизився до 15 (у Польщі – 71). Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, повне ембарго Російської Федерації на український продовольчий експорт, до якого додалася транзитна блокада, призвели до суттєвих змін у структурі експорту. У географічній структурі експорту суттєво знизилась частка Росії, зростання експорту в ЄС у 2015 р. відбувалось повільними темпами через складнощі адаптації. Водночас суттєво підвищується роль ринків Африки та Азії. Водночас зазнає змін товарна структура: від металургії та сільського господарства в бік зростання машинобудування та АПК. Обсяг експорту товарів до країн ЄС у січні-липні 2015 р., порівняно із січнем-липнем 2014 р., знизився на 33,9 %, до Російської Федерації – на 58,7 %. Отже, на всіх ключових для країни ринках спостерігається спад. Усе це зумовлює нагальну потребу регулювання зовнішньоторговельної безпеки.

Із метою виокремлення інструментів, які виявились ефективними для регулювання складових зовнішньоторговельної безпеки в інших країнах, було проведено: (1) горизонтальний аналіз – визначено країни зі схожими до України передумовами регулювання; (2) вертикальний аналіз, який дозволив узагальнити успішні інструменти, що підтверджується даними країн-лідерів.

У ході горизонтального аналізу відібрано подібні до України за передумовами державного регулювання країни. До них віднесено: Польщу, Республіку Чехія, Словаччину, Туреччину, Угорщину. Критеріями відбору визначено: географічну близькість, схожі геополітичні пріоритети, розміри та значення в масштабах світового господарства, стабілізацію фінансового середовища для покращення інвестиційного клімату, залежність від імпорту природних ресурсів, членство в СОТ, асоціацію або членство в ЄС, використання важелів адміністративного регулювання зовнішньої торгівлі разом із державною підтримкою стратегічних галузей.

Послідовність вертикального аналізу полягала в обчисленні показників, що характеризують стан елементів безпеки, виборі країн із показниками, вищими за медіану в останні два роки за кожним з елементів, та відборі інструментів, що допомогли досягти найвищих показників. Дослідження проводилося на основі двох складових зовнішньоторговельної безпеки: (1) безпеки ринкового середовища та (2) безпеки учасників ринку. Стан кожної складової характеризується значеннями їхніх показників.

Проведений аналіз охоплював значний масив міжнародних статистичних даних: 11 вихідних показників для 6 країн за період 12 років було зведено до 5 інтегральних показників елементів двох складових безпеки. Медіана значень зовнішньоторговельної безпеки в країнах із подібними передумовами в 2002–2014 рр. коливалися в межах від середнього до вище середнього для інституційної та ресурсної безпеки, від вище середнього до високого – для мінливості цін та стабільності економічних зв'язків і знаходилася на середньому рівні для соціальної безпеки. Високий рівень показника відображає високий рівень безпеки і навпаки. Результати за 2014 р. наведено на рис. 2.

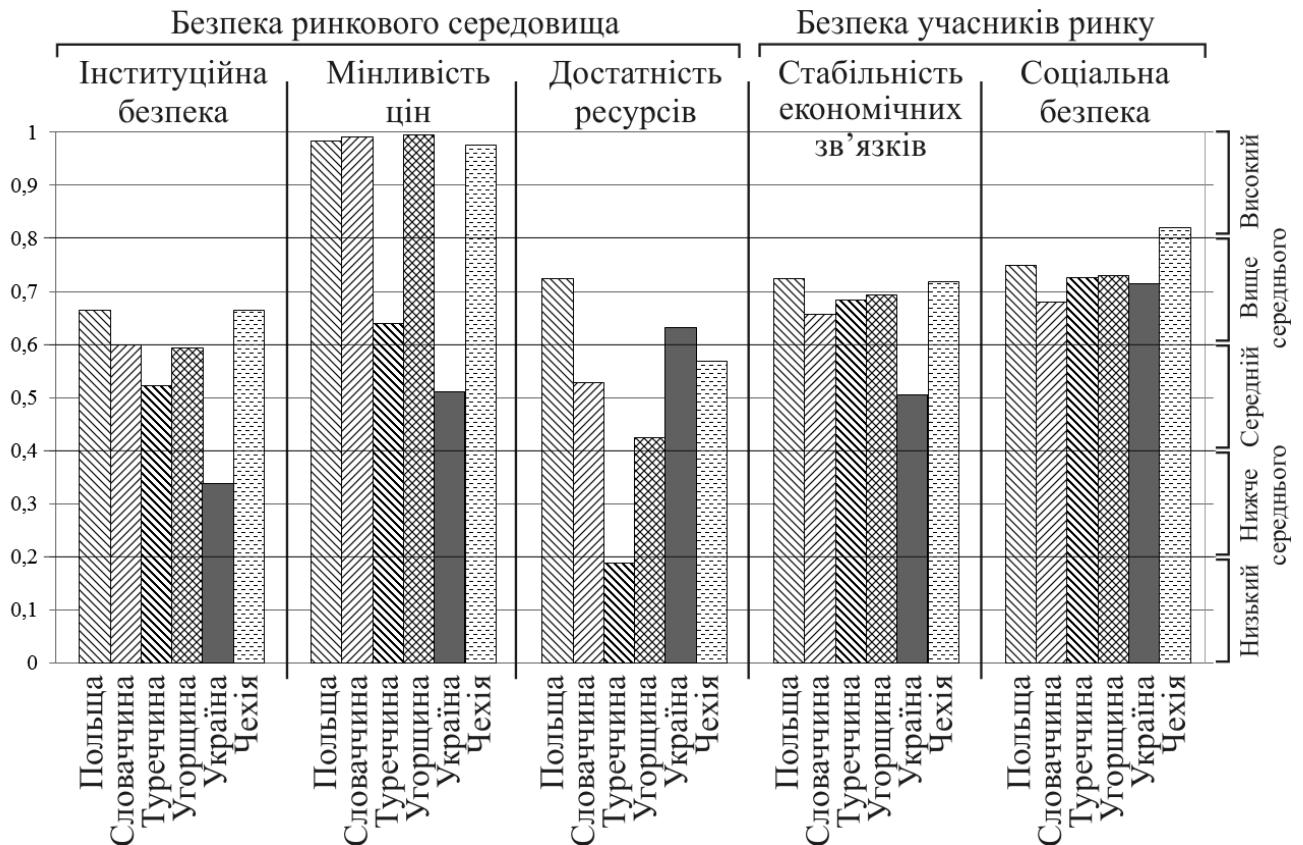

Рис. 2. Значення елементів зовнішньоторговельної безпеки України та країн із подібними передумовами державного регулювання за 2014 р.*

*Джерело: Розроблено автором.

Аналіз показників зовнішньоторговельної безпеки України та її державного регулювання дозволяє зробити висновок про їхній відносно низький рівень, що характеризує неефективне регулювання в інституційній сфері та високу волатильність елементів стабільності економічних зв'язків та мінливості цін, що є чутливими як до світових криз, так і до поточних геополітичних змін. Для України, як і решти країн вибірки, характерна проблема безпеки достатності ресурсів.

Значення інституційної безпеки України протягом 2002–2014 рр. коливалось у незначних межах від 0,33 до 0,37 (рис. 4), що відповідає рівню нижче середнього та характеризує низьку ефективність регулювання та відсутність змін у сфері боротьби з корупцією, дотримання нормативно-правової бази та якості

державного регулювання. Мінливість цін в Україні була найбільш волатильною складовою безпеки, її коливання відбувалися від 0 до 1. Унаслідок девальвації національної валюти показник мінливості цін знизився за один рік із високого у 2013 р. (1,00) до середнього (0,51) у 2014 р., що свідчить про відсутність цілеспрямованої політики регулювання в цій сфері. Достатність ресурсів коливалась у межах середнього рівня, що свідчить про постійну необхідність пошуку надійних джерел імпорту енергоресурсів. Стабільність економічних зв'язків коливалась від нижче середнього рівня (0,43) до високого (0,8), що ілюструє перманентну переорієнтацію на нові ринки збуту, а відтак свідчить про відсутність стратегії держави у справі сприяння налагодженню експортно-імпортних зв'язків компаній. Соціальна безпека громадян коливалась у межах вище середнього рівня, переважно через високий рівень людського розвитку в країні.

Аналіз країн із високим рівнем інституційної безпеки допоміг розширити та охарактеризувати зміст двох груп інструментів управління зовнішньоторговельною безпекою. До першої групи належать економічні методи державної підтримки виробників та експортерів, а саме: (а) узгодження стратегії розвитку економіки з експортною стратегією, (б) страхування та дотації по експортних кредитах, (в) гарантії для інвестиційних проєктів, спрямованих на збільшення експорту, (г) фінансування національних виробників за експортними кредитами, (д) програми галузевої підтримки експорту, (є) допомога в отриманні сертифіката товару для експорту. До другої групи належать адміністративні методи регулювання зовнішньої торгівлі, зокрема дозволені ЄС та СОТ, у тому числі: митні тарифи, квотування, антидемпінгові процедури, ліцензування. Особливе місце в цій групі посідає раціоналізація діяльності митної служби відповідно до зміни структури зовнішньоторговельних відносин. Порівняльний аналіз складової мінливості цін свідчить про те, що регулювання зовнішньоторговельної безпеки відбувається переважно економічними методами, а не адміністративними. Успішні країни долають проблему мінливості цін шляхом підвищення конкурентоздатності та нарощення експортного потенціалу. Основним засобом управління зовнішньоторговельною безпекою в контексті фактору достатності ресурсів є внутрішня економічна політика. Вона створює підґрунтя для економічної дипломатії. Проблеми енергетичної безпеки вирішуються шляхом укладання торгових угод та залучення інвестицій задля диверсифікації виробництва та постачання енергоносіїв. Найбільш ефективними інструментами управління фактором стабільності економічних зв'язків є засоби внутрішньої економічної політики, у тому числі: (а) створення вільних економічних зон, (б) підтримка об'єднань підприємств, (в) організація системи інформаційного забезпечення експортерів, (г) організація ярмарково-виставкової діяльності, (д) допомога в підвищенні кваліфікації в галузі експорту. Управління соціальною безпекою передбачає усунення дисбалансів у соціально-економічному розвитку регіонів країни, у тому числі з використанням закордонної допомоги від зацікавлених країн.

Проведений аналіз дозволив розширити інструментарій зовнішньоторговельної безпеки та вивести його за межі суто регулювання зовнішньої торгівлі. Для управління безпекою використовуються як інструменти зовнішньоторговельної політики, так і інструменти внутрішньої політики. Історичний досвід країн із найвищими показниками свідчить про узгоджене використання цих двох сфер управління безпекою. У сучасних умовах, регулювання зовнішньоторговельної безпеки перенесено на наднаціональну площину. Колективне управління призводить до домінування інструментів економічної дипломатії. Процес державного регулювання обмежується впливом уряду на внутрішні передумови, використанням міжнародної дипломатії й застосуваннями обмеженого міжнародними зобов'язаннями набору інструментів державного регулювання торгівлі, що призначений для локальних маневрів.

У *третьому розділі «Вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни»* на основі методичного підходу до оцінки складових зовнішньоторговельної безпеки країн та порівняльного аналізу країн Центральної та Східної Європи сформовано й реалізовано у вигляді комп'ютерної моделі методичний підхід до вибору державної політики у сфері зовнішньоторговельної безпеки, обґрунтовано вибір політики безпеки та здійснено ранжування пріоритетів державного регулювання для України та країн із подібними передумовами.

Шляхом реалізації авторського методичного підходу у вигляді математичного алгоритму було вирішено завдання вибору виду державної політики залежно від стану зовнішньоторговельної безпеки. Для цього проведено моделювання безпеки країни та встановлено критерії вибору типу політики з двох варіантів: стабілізації або нарощування безпеки (рис. 3). Запропоновано два типи політики: стабілізації (зменшення нерівномірності показників по складових) або нарощування безпеки (підвищення загального рівня показників).

Для вдосконалення моделі та формування пропозицій проведено модельні експерименти з граничними та фактичними даними. Перший етап імітації, що складався з трьох експериментів, дозволив протестувати програмний продукт. Другий етап моделювання передбачав роботу з емпіричними даними країн із подібними до України передумовами. Проведено розрахунки для 6 країн за період з 2002 до 2014 рр. Фактичні показники зовнішньоторговельної безпеки країн (ЗБК) із подібними до України умовами регулювання коливаються в межах 3,5–4,8 за максимального рівня 5. Більш високі показники припускають безпрецедентні рівні нерівномірності розвитку сфер безпеки. На сьогодні вони можливі лише в теорії, тому враховані в моделі як низький рівень зовнішньоторговельної безпеки. Більшість країн залишається на етапі стабілізації через ресурсні проблеми.

Результати аналізу дозволили визначити закономірності зовнішньоторговельної безпеки, які було покладено в основу пріоритетних напрямів удосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки України.

Рис. 3. Послідовність вибору типу політики зовнішньоторговельної безпеки країни*

*Джерело: Розроблено автором.

Аналіз підтверджує, що країни цілеспрямовано формують пріоритети по спіралі в напрямку від стабілізації на певному рівні до нарощування рівня безпеки. Інакше резерви нарощування обмежені: зростання величин, що лідирують, стримується станом тих, що відстають. Обґрунтовано, що політика стабілізації впроваджується переважно через адміністративні інструменти, а нарощування – переважно через економічні, що дає можливість збільшити потенціал впливу на іноземних партнерів у випадку загроз зовнішньоторговельній безпеці ззовні. Політика державного регулювання має здійснюватися в розрізі сфер безпеки.

Результати моделювання на основі статистичних даних України за 2002–2014 рр. відображено на рис. 4. У 2013 р. безпека України знаходилася на середньому рівні зі значенням 2,89. Модальну групу (МГ) зі значеннями вище середнього становили елементи ресурсної (x_3), соціальної (x_5) безпеки та стабільності економічних зв'язків (x_4). Провідним елементом безпеки (зі значенням вище модального) була мінливість цін із високим значенням 1, що позитивно впливало на безпеку через коефіцієнт x_2/M_o на рівні більше 1 (1,48). Перейти до нарощування безпеки в 2013 р. заважало значення показника інституційної безпеки (x_1), що випадало нижче модальної групи. Значний розкид показників відображено у величині 1- σ , що відображає нерівномірність розвитку елементів безпеки. У 2013 р. значення 1- σ було одним із найнижчих серед досліджуваних (0,78).

Рік	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	МГ	x_1/M_o	x_2/M_o	x_3/M_o	x_4/M_o	x_5/M_o	1- σ	ЗБК	ЗБК-Р
2002	0,33	0,96	0,66	0,68	0,68	ВС	0,50	1,42	0,98	1,00	1,01	0,80	2,85	С
2003	0,35	0,79	0,66	0,79	0,69	ВС	0,48	1,07	0,90	1,08	0,94	0,84	2,61	С
2004	0,36	0,63	0,66	0,80	0,70	ВС	0,55	0,96	0,99	1,21	1,05	0,86	2,70	С
2005	0,37	0,46	0,66	0,70	0,74	ВС	0,52	0,65	0,94	1,00	1,06	0,85	2,22	С
2006	0,36	0,63	0,64	0,73	0,75	ВС	0,53	0,92	0,93	1,06	1,09	0,86	2,56	С
2007	0,37	0,49	0,62	0,80	0,77	ВС	0,51	0,67	0,85	1,10	1,05	0,84	2,28	С
2008	0,37	0,01	0,63	0,83	0,76	ВС	0,52	0,01	0,91	1,19	1,09	0,70	1,80	НС
2009	0,34	0,37	0,67	0,43	0,72	ВС	0,49	0,52	0,97	0,62	1,03	0,84	1,70	НС
2010	0,35	0,62	0,65	0,77	0,74	ВС	0,50	0,90	0,93	1,11	1,06	0,85	2,52	С
2011	0,34	0,68	0,65	0,79	0,74	ВС	0,47	0,94	0,91	1,11	1,03	0,84	2,56	С
2012	0,34	0,97	0,65	0,66	0,75	ВС	0,49	1,41	0,94	0,97	1,09	0,80	2,87	С
2013	0,33	1,00	0,68	0,61	0,73	ВС	0,49	1,48	1,01	0,90	1,09	0,78	2,89	С
2014	0,34	0,51	0,63	0,50	0,71	ВС	0,50	0,76	0,94	0,75	1,06	0,87	2,00	НС

Рис. 4. Значення складових безпеки при виборі типу політики зовнішньоторговельної безпеки України*

*Джерело: Розроблено автором. Примітки: позначення, розкриті на рис. 3. ЗБК-Р – рівні безпеки, де НС – нижче середнього, С – середній, ВС – вище середнього; – найгірші показники масиву, – найкращі показники масиву.

У 2014 р. погіршення елемента мінливості цін (x_2) спричинило різке падіння загального рівня безпеки до нижче середнього. Провідними елементами наразі виступають ресурсна та соціальна безпека. Рівень інших показників знизився та зрівнявся біля модальної групи. Випадаюча точка інституційної безпеки (x_1) досі заважає перейти до нарощування безпеки. Відповідно до проведених розрахунків, обґрунтовано доцільність проведення політики стабілізації безпеки України, що

передбачає усунення випадających точок, а відтак спрямована на короткострокові заходи антикризового характеру, тоді як політика нарощування безпеки здебільшого включає заходи довготривалого характеру.

Запропоновано пріоритетні напрями стабілізації зовнішньоторговельної безпеки України. Першочерговим є вплив на показники інституційної безпеки адміністративними методами (боротьба з корупцією, захист прав власності) та економічними методами (системне вдосконалення митних процедур та підвищення соціальних стандартів працівників митниці, узгодження стратегії розвитку національної економіки з експортною стратегією, програми галузевої підтримки експорту). Другорядними пріоритетами є зниження мінливості цін шляхом посилення конкурентоздатності та нарощення експортного потенціалу, підвищення стабільності економічних зв'язків засобами внутрішньої економічної політики, у тому числі: (а) створення вільних економічних зон, (б) підтримка об'єднань підприємств, (в) організація системи інформаційного забезпечення експортерів, (г) організація ярмарково-виставкової діяльності, (д) допомога в підвищенні кваліфікації в галузі експорту. Реалізація регулювання має відбуватись з урахуванням несприятливих передумов, до складу яких віднесено: не вигідну кон'юнктуру світових ринків, торгові війни, слабку диверсифікацію постачання ресурсів, деіндустріалізацію, низький рівень розвитку високотехнологічних галузей, слабкість уряду, нестабільність національної валюти. Шляхом реалізації методичного підходу у вигляді програмного продукту створено інструмент формалізації вибору напрямів державного регулювання, що дозволяє проводити імітаційні експерименти з даними кількох країн із метою прогнозування політичних кроків та виявлення закономірностей, а також зменшити імовірність ухвалення помилкових рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розв'язано важливе науково-прикладне завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних засад державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та розробці науково-практичних рекомендацій щодо вибору політики державного регулювання.

Результати дослідження дали змогу зробити висновки теоретичного й науково-прикладного спрямування, основними серед яких є такі:

1. У роботі поглиблено соціально-економічну сутність поняття «зовнішньоторговельна безпека» та запропоновано його розуміння як стану соціально-економічної системи країни, який визначається низькою імовірністю погіршення параметрів складових безпеки ринкового середовища (інституційна безпека ринку, мінливість цін, достатність ресурсів) та учасників міжнародної торгівлі (стабільність економічних зв'язків і соціальна безпека громадян) в умовах подвійної ролі держави як регулятора та об'єкта регулювання.

2. Уточнено визначення поняття «державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни», що розуміється як упорядкований за етапами процес реалізації управлінських рішень, розроблених на основі особливостей, передумов та інструментів державного регулювання вповноваженими державними інститутами

з метою забезпечення зовнішньоторговельної безпеки країни. Доведено, що ухвалення та реалізація рішень спирається на інституційні, економічні, ресурсно-технологічні, фінансові передумови регулювання зовнішньоторговельної безпеки та обмежується особливостями об'єкта регулювання, що обумовлені природою економічних систем і специфікою міжнародних економічних відносин. Інструменти регулювання поділяються на адміністративні (регламентують процедури) й економічні (впливають на мотивацію економічних агентів). Цей підхід дозволяє спрямувати необхідний набір інструментів на найменш розвинуту складову, що підвищує якість управлінських рішень.

3. Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни, який визначає ступінь безпеки кожної складової в придатному до порівняння вигляді. Запропоновані в рамках підходу показники відповідають вимогам: відображення структури зовнішньоторговельної безпеки з метою державного регулювання; відсутність суб'єктивності; доступність; надійність та міжнародна порівнюваність вихідних даних, придатних для міжнародного порівняння, що спрямовані на врахування тенденцій розвитку сусідніх країн та досвіду країн із подібними передумовами в процесі державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки.

4. Здійснено порівняльну оцінку зовнішньоторговельної безпеки країн із подібними до України передумовами державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки з використанням розробленого автором науково-методичного підходу до оцінювання її складових. Це дозволило для кожної складової безпеки визначити інструменти, які на сучасному етапі забезпечують високі показники країн-лідерів у сфері безпеки. Доведено, що в сучасних умовах управління зовнішньоторговельною безпекою значною мірою перенесено на наднаціональну площину, що призводить до домінування інструментів економічної дипломатії. У компетенції національних урядів залишається формування передумов безпеки, ефективність використання дипломатії й обмежений міжнародними зобов'язаннями набір інструментів державного регулювання торгівлі. Обґрунтована неможливість формування типової матриці управлінських рішень, що призводить до необхідності формування математичної моделі управління зовнішньоторговельною безпекою, яка має допомогти державним органам у побудові регуляторної політики у сфері зовнішньоторговельної безпеки.

5. На основі дослідження тенденцій розвитку зовнішньоторговельної безпеки України в розрізі безпеки ринкового середовища та безпеки учасників ринку визначено, що показники складових безпеки України знаходяться на рівні інших країн із подібними передумовами, при цьому винятком є інституційна безпека, яка протягом усього періоду мала значно нижчі показники, ніж усі інші країни вибірки. Установлено, що мінливість цін є дуже чутливою як до світової кризи 2008 р., так і до подій 2014 р.; стабільність економічних зв'язків є більш мінливою, ніж у решті країн, а достатність ресурсів та соціальна безпека знаходяться в межах середніх значень у групі. Отримані результати дають підстави для формування рекомендацій щодо зміни політики, які переважно будуть спрямовані на інституційну безпеку, мінливість цін та стабільність економічних зв'язків.

6. Ґрунтуючись на розробленому методичному підході, обґрунтовано вибір типу державної політики залежно від стану складових зовнішньоторговельної

безпеки та запропоновано два типи політики: стабілізації (зменшення нерівномірності показників за складовими) або нарощування безпеки (підвищення загального рівня показників). Шляхом реалізації запропонованого методичного підходу, у вигляді програмного продукту, створено інструмент автоматизації державного управління зовнішньоторговельною безпекою країни, що дозволяє проводити імітаційні експерименти з даними кількох країн.

7. Реалізовано модельні експерименти з граничними даними та фактичними даними країн з подібними до України передумовами. Застосування граничних даних дозволило протестувати програмний продукт, а експерименти з емпіричними даними підтвердили, що країни з високими показниками безпеки здійснюють політику безпеки за висхідною спіраллю – від стабілізації до нарощування, починаючи із збалансування зростання показників на нижчому рівні, з подальшим нарощуванням рівня безпеки. Для кожної країни запропоновано тип політики державного регулювання безпеки та визначено її пріоритети. Встановлено, що політика стабілізації втілюється переважно через адміністративні інструменти, а політика нарощування – через економічні, що дає можливість наростити потенціал для впливу на іноземних партнерів у випадку загроз зовнішньоторговельній безпеці ззовні. Політика стабілізації означає усунення «больових точок», а відтак спрямована на короткострокові заходи антикризового характеру, водночас як політика нарощування безпеки здебільшого включає заходи довготривалого характеру.

8. Обґрунтовано, що оптимальною для України є політика стабілізації зовнішньоторговельної безпеки та запропоновано її пріоритетні напрями, які передбачають нарощування показників інституційної безпеки адміністративними та економічними інструментами, з одночасним впливом на елементи мінливості цін та стабільності економічних зв'язків економічними інструментами. Визначено, що інституційними інструментами мають бути: боротьба з корупцією, захист прав власності, раціоналізація діяльності митної служби, що доповнюються економічними засобами: узгодження стратегії розвитку національної економіки з експортною стратегією, програми галузевої підтримки експорту. Мінливість цін стабілізується шляхом посилення конкурентоздатності та нарощення експортного потенціалу, а стабільність економічних зв'язків – засобами внутрішньої економічної політики, у тому числі: (а) створення вільних економічних зон, (б) підтримка об'єднань підприємців, (в) організація системи інформаційного забезпечення експортерів, (г) допомога в підвищенні кваліфікації в галузі експорту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Васильєв А. А. Деякі аспекти економічної безпеки в контексті економічної теорії / А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Т. 38, Вип. 25. Економіка. – С. 13–17 (0,43 друк. арк.).

2. Васильєв А. А. Концепції економічної теорії ХХ століття в контексті економічної безпеки / А. А. Васильєв // Продуктивні сили і регіональна економіка: У 2 ч. / РВПС України НАН України. – К. : РВПС України НАН України, 2005. – Ч. 2. – С. 28–34 (0,40 друк. арк.).

3. Васильєв А. А. Концепції економічної безпеки країни в зарубіжній науці / А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Т. 51, Вип. 38. Економіка. – С. 15–20 (0,51 друк. арк.).

4. Васильєв А. А. Передумови формування зовнішньоторговельної політики країни в контексті економічної безпеки / Ю. Ю. Верланов, А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – Т. 64, Вип. 51. Економіка. – С. 53–59. (0,42 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: систематизовано передумови формування зовнішньоторговельної політики країни (0,40 друк. арк.).*

5. Васильєв А. А. Інноваційна парадигма як фактор економічної безпеки країни / А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – Т. 72, Вип. 59. Економіка. – С. 152–155 (0,39 друк. арк.).

6. Васильєв А. А. Зовнішня торгівля України та її економічна безпека / В. Г. Андрійчук, А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т. 89, Вип. 76. Економіка. – С. 20–25. (0,41 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано складові економічної безпеки у сфері зовнішньої торгівлі (0,38 друк. арк.).*

7. Васильєв А. А. Особливості державного регулювання міжнародної торгівлі в контексті економічної безпеки / А. А. Васильєв // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 109, Вип. 96. Економіка. – С. 9–13 (0,38 друк. арк.).

Публікації у зарубіжних наукових виданнях:

8. Васильєв А. А. Моделирование внешнеторговой безопасности страны / А. А. Васильєв // Международный научно-исследовательский журнал, Екатеринбург : МНИЖ. – 2014. – № 4(23)14, Часть 3. – С. 9–12 (0,37 друк. арк.).

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Васильєв А. А. Методика оцінки зовнішньоторговельної безпеки країни / А. А. Васильєв // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Т. 189, Вип. 177. Економіка. – С. 25–30 (0,47 друк. арк.).

10. Васильєв А. А. Інструменти регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни / А. А. Васильєв // Казна України. – К. : Піраміда, 2014. – № 6. – С. 22–24 (0,46 друк. арк.).

11. Васильєв А. А. Дослідження економічної безпеки країни в контексті державного регулювання зовнішньої торгівлі / А. А. Васильєв // Моделі та стратегії євроінтеграції України: економічний і правовий аспекти : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (30 травня 2006 р.). – К. : УАЗТ, 2006. – С. 236–240 (0,24 друк. арк.).

12. Васильєв А. А. Моделі міжнародних відносин в контексті економічної безпеки / А. А. Васильєв // Ольвійський форум–2009: Стратегії України в геополітичному просторі : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (11–14 червня 2009 р.). – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Т. 3. – С. 55–58 (0,25 друк. арк.).

13. Васильєв А. А. Зовнішньоторговельна безпека Польщі та Чеської республіки / А. А. Васильєв // Ольвійський форум–2013: Стратегії країн причорноморського регіону в геополітичному просторі : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (05–09 червня 2013 р.). – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Т. 7. – С. 189–192 (0,24 друк. арк.).

14. Васильєв А. А. Удосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країн Центральної та Східної Європи / А. А. Васильєв // Ольвійський форум–2014: Стратегії країн причорноморського регіону в геополітичному просторі : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (4–7 червня 2014 р.). – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – С. 14–15 (0,15 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Васильєв А. А. Державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Кіровоградський національний технічний університет МОН України, Кіровоград, 2016.

Дисертацію присвячено поглибленню теоретико-методичних засад державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та розробці науково-практичних рекомендацій щодо вибору політики державного регулювання.

У процесі дослідження поглиблено соціально-економічну сутність поняття «зовнішньоторговельна безпека», уточнено сутність державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни та визначено зміст його компонентів.

Розроблено науково-методичний підхід до оцінювання складових зовнішньоторговельної безпеки країни, здійснено порівняльний аналіз безпеки країн з подібними до України передумовами, що допомогло виявити інструменти регулювання, які застосовувались у країнах з найкращими значеннями показників безпеки. Здійснено діагностику зовнішньоторговельної безпеки України.

Обґрунтовано послідовність вибору типу політики державного регулювання з двох варіантів: стабілізації або нарощування. Визначено пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельної безпеки України.

Ключові слова: зовнішньоторговельна безпека, державне регулювання, безпека ринкового середовища, безпека учасників ринку, міжнародна торгівля.

АННОТАЦИЯ

Васильев А. А. Государственное регулирование внешнеторговой безопасности страны. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Кировоградский национальный технический университет МОН Украины, Кировоград, 2016.

Диссертация посвящена углублению теоретико-методических основ государственного регулирования внешнеторговой безопасности страны и разработке научно-практических рекомендаций по выбору политики государственного регулирования.

В процессе исследования углублена социально-экономическая сущность понятия «внешнеторговая безопасность», что позволяет разделить составляющие безопасности рыночной среды и безопасности участников международной торговли в условиях двойной роли государства как регулятора и объекта регулирования. Уточнено содержание термина «государственное регулирование внешнеторговой безопасности», определен состав его компонентов, к которым отнесены: особенности объекта регулирования, предпосылки и инструменты государственного регулирования.

Разработан научно-методический подход к оценке составляющих внешнеторговой безопасности страны. Осуществлен сравнительный анализ безопасности стран Центральной и Восточной Европы с подобными Украине предпосылками государственного регулирования, что дало возможность выявить инструменты государственного регулирования, которые использовались в странах с наивысшими значениями показателей безопасности. Проведена диагностика состояния внешнеторговой безопасности Украины по двум группам составляющих: безопасности рыночной среды (институциональная безопасность, переменчивость цен, ресурсная безопасность) и безопасности участников международной торговли (стабильность экономических связей и социальная безопасность).

Доказано, что в связи с различиями в предпосылках регулирования внешнеторговой безопасности разных стран, путь каждой страны к высокому уровню безопасности обеспечивается уникальной последовательностью управленческих решений. Копирование политики других стран не гарантирует безопасности, соответственно считается неэффективным. В связи с этим, формирование матрицы типичных управленческих решений невозможно, что приводит к необходимости формирования математической модели прогнозирования внешнеторговой безопасности, ориентированной на использование государственными органами при построении регуляторной политики в сфере внешнеторговой безопасности. С помощью имитационного моделирования, предложен методический подход к выбору типа политики внешнеторговой безопасности, который основан на оценке составляющих безопасности, учитывает вероятную неравномерность развития ее составляющих и позволяет проводить международные сравнения. Подход доведен до уровня программного продукта.

Проведены модельные эксперименты с использованием граничных значений безопасности и фактических данных по странам с подобными Украине предпосылками. На их основе сформированы предложения по выбору политики стабилизации или наращивая безопасности.

Определены приоритетные направления совершенствования государственного регулирования внешнеторговой безопасности Украины в контексте позитивного опыта стран с похожими предпосылками регулирования. Обосновано, что оптимальной для Украины на современном этапе является политика стабилизации внешнеторговой безопасности, приоритетные направления которой предполагают наращивание показателей институциональной безопасности административными и экономическими методами, с одновременным влиянием на элементы изменчивости цен и стабильности экономических связей с помощью экономических инструментов государственного регулирования.

Ключевые слова: внешнеторговая безопасность, государственное регулирование, безопасность рыночной среды, безопасность участников рынка, международная торговля.

ANNOTATION

Vasyliiev A. A. State Regulation of the Country's Foreign Trade Security. – Manuscript.

Thesis for obtaining of Candidate of Economic Sciences Degree on specialty 08.00.03 – Economics and Management of National Economy. – Kirovohrad National Technical University Ministry of Education and Science of Ukraine, Kirovohrad, 2016.

The dissertation is aimed at improving the theoretical and methodological foundations of the state regulation of the country's foreign trade security and the development of the scientific and practical recommendations on the choice of state policy.

The study provides in-depth socio-economic notion of the term «foreign trade security», clarifies the essence of the state regulation and defines security components.

Scientific and methodical approach to the evaluation of foreign security components has been developed and comparative analysis of the countries with similar to Ukraine security preconditions has been conducted, which allowed to identify the regulatory instruments that have been used in the countries with the best indicators of security parameters. The assessment of the foreign trade security of Ukraine has been performed.

State regulation policy selection sequence has been explained on example of of two options: stabilization and increase. Priority course for improvement of state regulation of foreign trade security for Ukraine has been identified.

Keywords: foreign trade security, government regulations, market environment security, market participants security, international trade.

Васильєв Андрій Анатолійович
Державне регулювання зовнішньоторговельної безпеки країни
Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Підписано до друку 25.02.2016 р.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 4951.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.